

orrát, amihez alig értett. Elismerése jeléül tudott gáláns vagy szellemes ellenfél lenni, de előfordult, hogy az egyes embert tévesen ítélte meg, mint Louis (Dickie) Mountbatten esetében is. Olykor olyan közeli munkatársait is szinte az örületbe kergette, mint Alan Brooke-ot, a brit birodalmi vezérkar főnökét. „[A miniszterelnök] nagyon veszélyes helyzetben van – jegyzi fel Brooke a naplójában 1943 októberében –, rendkívül kiegyensúlyozatlan és csak Isten tudja hogy fejezzük be ezt a háborút, ha ez így megy tovább.” Bár kétségtelenül bőven rendelkezett háborús tapasztalatokkal, néha reménytelenül tájékozatlan volt a furcsa szakkifejezések használatakor, de még inkább, ha hadműveleti kérdésekről volt szó. Ami pedig az új haditechnikát illeti, éppúgy előfordult, hogy teljesen igaza volt – mint a tankok esetében – mint az, hogy melléfogott – mint például a csatahajók jövőjével kapcsolatban.

Természetesen nem létezik tökéletes könyv. Reid látszólag nem tud betelni Mollie Panter-Downes-szal, a *The New Yorker* háború alatti tudósítójával, és gyakrabban idézi őt annál, mint az szükséges lenne. Mivel a legjobb Churchill-sztorik közül már oly sokat elmeséltek, elkérülhetetlen, hogy néhányat Reid is felelevenítsen, s ezek most, a sokadik ismétléskor talán már kicsit unatják is az olvasót. A szerző esetenként vitába száll néhány klasszikus, Churchill-lel foglalkozó munka szerzőjével, mint pl. Sir Martin Gilberttel, de ami engem illet, érdekeltek volna összehasonlító jegyzetei az újabb munkákkal, mint Jon Meacham, David Reynolds, Max Hastings, Roy Jenkins vagy Carlo D’Este könyveivel kapcsolatban is.

A Churchill-szakértők e hosszú könyv végére érve azt gondolhatják, hogy Reid veszít valamennyit a lendületéből azon a száztalán oldalon, amely bemutatja Churchill életét a háború végétől, 1945-től a húsz évvel később bekövetkezett haláláig. Mégis, mint maga a nagy ember tette, ez a könyv végig a lényeges dolgokra összpontosít, és újabb emlékművet állít azon nemzedék eszméinek, amely sikerrel szállt szembe egy óriási kihívással, és minden

tőle telhetőt megtett, néha igazán rendkívüli módon, hogy győzelmet arasson a Hitler elleni háborúban. Ha manapság körülnéznünk a világban, szinte alig akad olyan politikai vezető, akiről ennyi sok mindent el tudnánk mondani. Ez a magyarázata annak, hogy – természetesen a rendkívüli tehetsége, kitűnő szimata és szellemessége mellett – miért él tovább még ma is a Churchill személye iránti érdeklődés és csodálat.

Michael R. Marrus legutóbbi könyve a *Some Measure of Justice: The Holocaust Era Restitution Campaign of the 1990s* címet viseli. A Torontói Egyetem berkein belül működő Massey College tudományos munkatársa.

(*The Globe and Mail*)

Tim O’Connell

Birodalmak romjain

From the Ruins of Empire: The Revolt Against the West and the Remaking of Asia by Pankaj Mishra. Allen Lane, 2012. 368 oldal

„A legtöbb európai és amerikai számára,” írja Pankaj Mishra, „a huszadik század történetét még mindig a két világháború, illetve a nyugat és a szovjet kommunizmus közötti hosszú nukleáris szembenállás határozza meg. Ma azonban már világosabb, hogy az elmúlt évszázad központi eseménye a világ lakosságának többsége számára Ázsia intellektuális és politikai ébredése volt, illetve a kontinens felemelkedése az ázsiai és európai birodalmak romjaiból.” *From the Ruins of Empire: The Revolt Against the West and the Remaking of Asia* című ambiciózus és eredeti új könyvében az elismert indiai esszéista újra elmeséli a nyugati imperializmus történetét – ezúttal áldozatainak szemszögéből –, és áttekinti Ázsia jelenleg is tartó felemelkedésének intellektuális gyökereit és abból a politikai és kulturális káoszából

kivezető, kitérőkkel tarkított útját, amelyben a kontinens oly sokáig szenvedett.

A 19. század végére szinte egész Nagy-Ázsia – a keleti Isztambultól és Kairótól Teheránon át a nyugati Delhiig és Pekingig – tehetetlenül feküdt Európa iparosodott nemzetállamainak elnyomása alatt. Hogyan válaszoltak az egyetemes civilizációhoz olyan sokat hozzáadó több évezredes kultúrák egyes kiemelkedően tisztán látó örökösei erre a példa nélkül álló egzisztenciális fenyegetésre? És hogyan teremtették meg gyakran zavaros erőfeszítéseik végül az alapot a kontinens jelenlegi reneszánszához? A történelmi esszé és értelmiségi életrajz e nagy tudásról tanúskodó ötvözetében a Maók és Mahatmák ismerős szerepüket játsszák, Mishra azonban két kevésbé ismert mellékszereplő köré szövi történetét.

Sok közös volt Dzsamal al-Dín al-Afghaniban (1838–1897) és Liang Csi-csaóban (1873–1929). Egyikük afgán aktivista és újságíró, aki India, Irán és a hanyatló Oszmán Birodalom városai között ingázott, a másik Kína első modern értelmiségije; tanácsadó mind a balvégzetű reformer, Kuang-hszü császár (1875–1908), mind a sokszor Kína „erős emberének” is nevezett politikus, Jüan Si-kai mellett.

Mindkét férfi olyan utat igyekezett találni, amelynek segítségével ősi társadalmak visszaszerezhetik függetlenségüket és méltóságukat, és alkalmazkodhatnak az újkor „szép új világához”. Egy időben mindketten támogatták a szekuláris nacionalizmust, a szociáldemokráciát, a neo-tradicionálizmust, a pániszlamizmust/pánázsianizmust és a felvilágosult önkényuralmat. Végül mindketten megkeseredett emberként haltak meg, akik nem tudták valóra váltani elképzeléseiket. Mishra azonban arra is rámutat, hogy bár akkoriban „megvetően semmibe vették” erőfeszítéseiket, „Liang és al-Afghani teremtették meg azt a szótárat, amelynek szavait használva sok ázsiai megfogalmazza vágyait és féltreírta a következő évszázadra.”

Japán, e különös ázsiai társadalom, amely

sikerrel került el, hogy nyugati uralom alá kerüljön, központi helyet foglal el ebben az összetett történetben. Miután Matthew Perry admirális „fekete flottájának” ellenséges akciói 1852-ben véget vetettek az ország évszázados elzárkózásának és az 1868-as Meidzsi-restaurációval a sógunok hosszú uralma után ismét a császár vette kezébe az irányítást, Japán a „ha nem tudod legyőzni őket, szövetkezz velük” elvet tette magáévá. Az ország nyugati mintákat követve nagyon gyorsan modernizálódott, majd sokkolta a világot és felvidította Ázsia alávetett népeit azzal, hogy a japán hajóhad szétverte az orosz flottát az 1905-ös cusimai csatában, ezzel „felgyorsítva ha nem is a politikai, de az intellektuális dekolonizáció visszafordíthatatlan folyamatát.” Az előbbi, azaz a politikai dekolonizáció ironikus módon csak Japánnak a II. világháborúban elszenvedett megsemmisítő vereségével válik majd valóra, azután az időszak után, amelyben a japán nemzet „pánázsiai vágya, hogy kifejezze a szolidaritást más ázsiai országokkal” (Tokió évtizedeken át valóságos Mekkája volt a reményteli nacionalistáknak, akik még oly messzi országokból is a szigetországba zarándokoltak, mint Egyiptom) az európai stílusú imperializmus egy különösen virulens változatává fajult.

Mishra bemutatja, hogyan leplezték le az I. világháború megszárlásai és a nyíltan rasszista 1919-es párizsi békekonferencia a nyugati képmutatást az ázsiaiak előtt, és hogyan hajtották sokukat a Komintern karjaiba. A két világháború közötti, illetve főleg a II. világháború alatti japán hódítás elképesztő sikere, azzal, hogy felfedte a gyarmati hatalmak gyengeségét és a „bimbózó helyi eliteket ültette a hatalmi pozíciókba, fordulópontra volt a helyi nacionalizmus számára egész Kelet-Ázsiában”.

A japán főnix természetesen hamarosan feltámadt nukleáris porából annak a katasztrofális véggel zárult próbálkozásnak, hogy utánozza az imperialista nyugatot, s létrehozta az ipari modernitás egy szélsőséges formáját, amely idővel a világ második legnagyobb gazdasági hatalmává tette Japánt. Végül a

kommunista Kínának is le kellett mondania egy másik hibás nyugati politikai ideológia nagybani átvételéről a gazdasági és társadalmi zűrzavar évtizedei után, és napjainkban már egy saját gyártmányú államkapitalizmus-hibriddel kérdőjelezi meg az Egyesült Államok dominanciáját. Ezek a sikeres, kulturálisan átszőtt államberendezkedések, érvel Mishra, mint például India parlamenti demokráciája, a modern forradalmi Irán és a szekuláris muszlim Törökország, állnak jelenleg az Ázsia–Nyugat ellentét kérdések homlokterében. Az iszlám világ még mindig küzd, hogy egyensúlyra leljen és „továbbra is egy óriási puskaporos hordó, amely bármelyik pillanatban felrobbanhat”.

Az elgondolkodtató és érdekes könyv egy még ennél is komorabb megjegyzéssel ér véget, hiányolva „a politika és gazdaság nyugati eszméinek” elfogadott alternatíváit. Mishra „abszurd és veszélyes fantáziának” tartja azt a várakozást, hogy a középosztálybeli kínai és indiai fogyasztók milliárdjai egy napon ugyanazt az életstílust élvezik majd, mint a nyugatiak; olyan vágyálomnak, ami ádáz versengést indíthat el a véges nyersanyag-

forrásokért, és amely éppoly kegyetlenül fogja feldúlni ezt az évszázadot, mint az előzőt. Ez az elképzelés, írja a szerző „a globális környezetet korai pusztulásra ítéli [...] – a nyugati modernitás egyetemes diadalának keserű végeredménye, amely sötétben kétértelművé változtatja a kelet visszavágását és igazán píruszivá teszi minden győzelmét.”

A From the Ruins of Empire arra ösztönzi a nyugati olvasót, hogy értelmezze újra a modern kori ázsiai történelmet egy néha zavarba ejtő nézőpontból: az elnyomottak és megalázottak szempontjából. Ezáltal jobban „megérthetjük a világot, nemcsak úgy, ahogy napjainkban létezik, hanem úgy, ahogy jelenleg is átalakul, nem feltétlenül a nyugat képére, mint inkább a korábbi alávett népek reményeinek és vágyainak megfelelően.”

Tim O’Connell porcelánkereskedőből lett író és történész, aki 1981 óta Hong Kongban és Pekingben él.

(The Asian Review of Books)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Deák-Sárosi László költő, PhD-hallgató (nyelvészet); MaNDA, referens (magyar játékfilmek: 1945–1989), Budapest

Dr. László Jenő okl. gépészmérnök, a Magyar Alkotók és Gondolkodók Társasága ügyvezető elnöke, Budapest

Hérány Ferenc doktorandusz, a Csongrádi Oktatási Központ filozófiatanára, Csongrád

Kapronczay Károly történész, Budapest
Miskolczi Ambrus egyetemi tanár, Budapest

Prehoda Anna szociológus, Budapest

Tóth Gergely egyetemi docens, Pannon Egyetem Georgikon Kar, Keszthely

Varga Csaba jogfilozófus, professor emeritus, Budapest

Zsemlye János történelemtanár, Abony